

Harmatcseppek

FESTÉS
GYAPJÚFESTÉKKEL

Készítette: Füzes Zsuzsanna

www.fonasrokkan.hu

Tartalom

Festékekről	3
Mit, és mit ne?	4
A festés menete	6
Színek a gyapjún	9

FESTÉKEKRŐL

Manapság sokféle textilfesték kapható, régi, jól ismert és teljesen ismeretlen neűiek. Honnan tudhatjuk, melyikre van szükségünk? A textilfestékek két nagy csoportba sorolhatók:

- növényi eredetű cellulózsálak (pamut, len, kender, menta, rózsa, stb.) színezésére alkalmas textilfestékek,
- állati eredetű proteinsálak (gyapjú, selyem, angóra, moher, alpaka, stb.) színezésére való gyapjűfestékek.

Ennek oka, hogy a cellulózsálak színezéséhez lűgos közegre van szükség, a proteinsálak viszont savas közegben kötik meg a festékanyagot. Az egyetlen festék, ami mindkét száltípuson ugyanűgy hagy színt: az ételfesték, de ez a szín sajnos éppűgy nem tartós a pamutvásznon, mint ahogy a gyapjűn sem. Gyakorlášhoz mégis alkalmas, lévén olcsó és a használata megegyezik a jó minőségű, profi gyapjűfesték használatával.

Mit várhatunk el egy jó gyapjűfestéktől?

- Élénk, tiszta színeket, amik igény szerint keverhetők egymással, és tartós eredményt, emellett ne roncsolja a gyapjűt.
- Egyszerű és biztonságos használatot, ami háztartási körűlmények között is kivitelezhető.
- Egészségre ártalmatlan végeredményt, hogy a festett fonalunkból ne oldódjanak ki mérgező anyagok, így biztonságos legyen a viselése, kisgyerekek, akár babák számára is készíthessűnk belőle ruhát, játékokat.

Az én kedvenc gyapjűfestékem mindezt tudja, és még többet is. Kiadós, ragyogóan tiszta színei jól keverhetők, de hígítással akár pasztell árnyalatokat is festhetűnk. (Megjegyzem, a hígíthatóság nem feltétlenül evidens, sok festék úgy működik, hogy ahol érintkezik a gyapjűval, ott teljes töménységben mutatkozik, a hígítás hatására nem halványabb lesz, csak kevesebb helyen kap színt a gyapjű.) Egyszerű használni, gyerekek is festhetnek vele. Oeko-Tex Standard 100 minősítéssel rendelkezik. A neve: Ashford gyapjűfesték.

MIT, ÉS MIT NE?

Mit festhetünk gyapjúfestéssel?

A gyapjúnak is igen sokféle lehet a megjelenési formája: nyers, tincses, kártolt, fésült, lehet fonásra kész szalag, előfonal vagy fonal, nemez, filc, kötött vagy szövött textil. A festés kémiája szempontjából lényegtelen, hogy a fentiek melyikével van dolgunk, a további felhasználás módja szempontjából azonban nemcsak nem mindegy, de a lehetőségek széles skálája tárul elénk. És persze nem csak juhgyapjút festhetünk, hanem bármilyen állati gyapjufélét: pl. angorát, alpakát, mohert, kutyaszőrt és persze selymet is.

Minden gyapjú esetében, de különösen, ha tincseket festünk, fontos, hogy teljesen zsírtalan legyen a gyapjú, különben a természetes lanolintartalom védőréteget képez rajta és megakadályozza, hogy felvegye a festéket. Ugyanez áll a kézzel mosott gyapjúra, illetve a kémilő tisztításon átesett, érezhetően lanolinillatú gyapjufélékre is. Legjobb, ha ezeket alaposan kiáztatjuk, mossuk festés előtt.

Nem mindegy, hogy a festendő alapanyagunk mennyire laza vagy tömör szerkezetű. A különálló tincseket, a felhóállagú kártolt gyapjút, vagy egy puha, lazán sodrott fonalat könnyen átjár az áztatóvíz, éppúgy, mint a festőlé. Más a helyzet a fésűs szalaggyapjak némelyikével, a fonásra szánt gyári selyemről nem is beszélve: ezek szálai olyan szorosan simulnak egymáshoz, hogy nehezen, vagy szinte alig áznak át, és ha nem lazítgatjuk fel kissé festés előtt, szinte garantálható, hogy fest(het)etlen foltok lesznek benne.

A különböző proteinszálak képessége a pigmentek felvételére nem egyforma. A gyapjú – mármint a juhok gyapja, fajtától függetlenül – erős, intenzív színt kap. A puha, finom szálú gyapjak színének szinte bársonyos a mélysége, míg a merevebb, fényesebb szálú gyapjak hideg csillogással tükrözik vissza a kapott színt. Az angora is hasonlóan viselkedik ebből a szempontból, mint a finom szálú gyapjak, az alpaka viszont nem adja vissza a szín mélységét, lényegesen halványabb, világosabb árnyalatot mutat, azt viszont hűvös fényvel ruházza fel. A selymen olyan mély, intenzív

színeket érhetünk el, ami még az azonos színű gyapjúból is szinte kiugrik. A selyem a teljes intenzitáshoz nagyobb töménységben igényli a festéket, mint a gyapjú, nehéz „túlfesteni”.

Ha nemezelésre szánjuk a festett gyapjút, különösen fontos, hogy jó minőségű gyapjúfestéket használjunk ÉS tartsuk be a használati útmutatót, különben megeshet, hogy az elégtelen fixálás vagy a szappan hatására eresztetni kezdi a színét, akár összefog más színű gyapjakat a munka során.

Ha fonás lesz a gyapjú sorsa, egészen más eredményt kapunk, ha a fonás előtt festjük a gyapjút, mintha a kész fonalat festenénk meg. Fonás előtt festett gyapjúfonalnál a színátmenetek lágyabbak, a vad kontrasztok összeszelődülnek, és előfordulhat, ami festett fonalnál soha: egy több ágú fonal egyes ágai eltérő színűek is lehetnek. Ez a céltól függően tűnhet hibának, vagy akár egy textil díszje is lehet. Egy biztos: ha festésre adjuk a fejünket, akkor a lehetőség adott, miénk a választás.

Ha fonalat festünk, számtalan technikai lehetőségünk van, hogy meghatározzuk a színek elhelyezkedését a fonalon, a szigorúan programozott színritmustól a hosszú színátmeneteken át a játékos véletlenszerűségig igen széles a skála, az egyediség mindenképp garantált.

A fonal nem csak felhasználás előtt kaphat színt, megfesthetünk egy előre elkészített felvetést is, mielőtt felöltöztetnénk vele a szövőszéket. Így a színek jobban együtt maradnak, összefüggő foltokat képezve, ami egészen más képet mutat, mint amikor egy előre megfestett fonalból készül a felvetés, olyankor a színek elkerülnek egymás mellől, csíkos hatást keltve.

Nemcsak alapanyagokat festhetünk, hanem félkész, kész darabokat is: átfesthetünk egy megunt színű gyapjúpulcsit, felülfestéssel megszelídíthetünk egy vadabbra sikerült színállású sálát, vagy akár szőhetünk natúr fonalból kimondottan azért, hogy végül festéssel mintázzuk, mint ennek a shibori sálnak az esetében.

Mit ne fessünk gyapjűfestéssel?

Műszálát, vagy műszállal kevert gyapjút. Mindegy, hogy fonal, textil vagy akár gyári filc, ha a gyapjú mellett műszálát is tartalmaz, azt festetlen szálak fogják egyértelműen jelezni.

Pamutot, len, kendert és más növényi eredetű anyagot. Ide tartoznak a nem hagyományos növényi alapanyagok is: bambusz, aloe vera, rózsa, menta, kukorica, stb. Igen halvány és korántsem színhű eredményt érünk el cellulóz alapú fonalon, textilen gyapjűfestéssel. Ha az alapanyagunk cellulóz és proteinszálak keveréke, akkor enyhe melírozott hatást érünk el, ami a koncepciótól függően lehet probléma vagy akár erény is, de homogén sosem.

A FESTÉS MENETE

Előkészítés

Tiszta alapanyagunkat – legyen az fonal, tincses gyapjú, szalaggyapjú, kártolt paplan, filc vagy egy ruhadarab – áztassuk enyhén savas vízbe. Ezt a savasságot legegyszerűbben fehér ecettel érhetjük el. Nem szükséges túpontosan adagolni, 10 vagy 20%-os ecet is megfelel, egy befőttesüvegbe egy evőkanálnyi, egy tálba egy kis lötytyintés, egy vödörbe egy fél pohárnyi pont jó. Az áztatás ideje függ az alapanyag tömörségétől: fontos, hogy teljesen átázzon és mindenütt átjárja a savas víz. Egy lazább szerkezetű fonalnak 20 perc is elég lehet, egy szorosabban sodrott fonalnak vagy egy kemény filcnek több időre lehet szüksége. Vannak alapanyagok – pl. egyes fésűs szalaggyapjak és a fonásra szánt selyem – amik olyan tömörek, hogy akár mennyi idő is kevés, hogy maguktól rendesen átázzanak, többszöri erős nyomással kell kipréselni belőlük a levegőt a víz alatt, vagy még áztatás előtt fellazítani őket, mert szinte vízhatlannak tűnnek az első vízbe merítéskor. Segít, ha az áztatóvíz langyos-meleg, mert a hideg víztől összerándul a gyapjú, és nehezebben ázik át. Az áztatás ne tartson tovább 24 óránál.

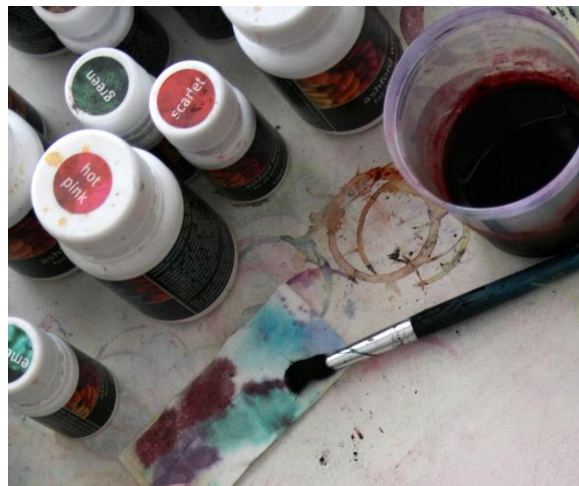
Fontos, hogy a gyapjú zsírtalan legyen. A lanolin vízhatlanná teheti a gyapjút és a pigmentrészecskék felvételét is akadályozza, ezért ha zsíros, előbb mossuk ki. Ha enyhe lanolinillata van a gyapjúnak, de tapintásra nem tűnik zsírosnak, akkor a savas áztatás is elég lehet. Ha az áztatóvíz zavarossá válik, akkor van még mit mosni rajta.

Az áztatás végén óvatosan nyomkodjuk ki az áztatóvizet az alapanyagból, minél kevesebb maradjon benne. Nem túlzás, ha egy régi törölközővel is átnyomkodjuk, mert a gyapjú rengeteg vizet képes felvenni, és minden csepp visszamaradt víz hígítja a festéket.

A festékkoldat elkészítése

Az Ashford gyapjufesték por vagy finom szemcsés állagú, meleg vízben oldódik. Az adagolása: 1kg gyapjúhoz 10g festékpórnak van szüksége, ha teljes töménységben használjuk, vagyis, ha a legintenzívebb árnyalatra törekszünk. Tetszés szerinti töménységben használhatjuk, vagy keverhetjük a színeket. A víz legyen meleg, de nem túl forró. Adjunk hozzá ecetet. Még melegen juttassuk a gyapjúra, ha már kihűlt, kevésbé mohón issza fel a gyapjú.

A festék használata során mindig viseljünk gumikesztyűt, hogy ne fogja össze a bőrünket, mert elég lassan kopik le.

Hőkezelés

A festékes gyapjút sütőben vagy mikróban melegítjük gőzképződésig. Ne főzzük, ne rotyogtassuk, mert az a nemezelődés rémével fenyeget, elég, ha épp annyira forró, hogy ne essen jól pusztá kézzel megfogni. Hagyjuk a levében kihűlni teljesen, addig ne bolygassuk.

A festés módjai

Attól függően, mit szeretnénk elérni a festéssel, többféle eljárás közül választhatunk. Itt most a teljesség igénye nélkül, néhány gyakori módszerről esik szó, ami inspirációként szolgálhat további technikák kikísérletezésére.

Ha egyszínű végeredményt szeretnénk, akkor egy bő festőlére lesz szükségünk, ami képes ellepni az alapanyagot. A festendő mennyiségtől függően tegyünk egy nagy edénybe annyi vizet, ami az alapanyagunkat azután is ellepi, hogy alaposan megszívta magát. A gyapjú a súlyával megegyező mennyiségű vizet úgy hörpinti fel az edényből, hogy még csak vizesnek sem tűnik, ezért fontos, hogy ne becsüljük alá a szükséges víz mennyiségét. Oldjuk fel a szükséges mennyiségű festékport egy pohár meleg vízben, adjunk hozzá ecetet, majd keverjük el a festőedény vizében. Utána engedjük bele a festendő gyapjút, fakanállal finoman nyomkodjuk ki a buborékokat, ha szükséges, majd hőkezeljük.

Ha meghatározott, vagy akár véletlenszerű színsorrendet szeretnénk festeni gyapjúra, fonalra, akkor az áztatás után terítsük szét egy kihúzott folpackon és rendezgessük el, hogy minél nagyobb felületen hozzáférjünk. Kisebb mennyiséget tehetünk közvetlenül egy jénaiba is. A festéshez használt edényeket, eszközöket ne használjuk ételkészítéshez.

Vigyünk fel a festékoldatot foltonként, vagy egy bizonyos színritmust követve, vagy akár csak úgy érzésből. Lehet csőrös flakonnal adagolni, locsolgatni, vagy ecsettel fröcskölve pettyezni cirmos hatásért. Ez a festés legszórakoztatóbb része, amikor a színek a szemünk láttára népesítik be a gyapjút, hol összefolynak és átmenetet hoznak létre, hol kontrasztos határt képeznek. Ebben rejlik a dolog megismételhetetlensége is: bármilyen precíz receptúrát követünk, bármekkora gyakorlatunk is van, kétszer ugyanazt nem tudjuk létrehozni, legfeljebb egymással harmonizáló sorozatokat vagy szetteket.

A megfestett alapanyagot takarjuk le egy réteg folpackkal, tekerjük fel, mint a palacsintát, és a végeit csavarjuk meg kissé, hogy ne tudjon folyni, míg áttemeljük egy hőálló edénybe, amiben hőkezelné fogjuk. Ha eleve jénaiban festettük, takarjuk le folpackkal.

A folpack megvédi a nedves gyapjút a megégéstől és megtartja a gőzt. (Általában nem olvad meg, de ha picit elsokalljuk a hőkezelés idejét, megeshet hogy mégis, de nem tragédia, a nedves gyapjúba nem tud beleégni.)

Onnan is látjuk, hogy elég hő érte, hogy a fólia belső oldalán pára kicsapódás mutatkozik.

Öblítés

A kihűlt gyapjút ki kell öblíteni. Ha bő festéklében festettük, előbb emeljük ki és csurgassuk le, az egyéb eljárásoknál csak bontsuk ki. Fektessük pl. a kádba és óvatosan zuhanyozzuk ki. Jó alaposan, akár többször öblítsük ki, de finoman bánjunk vele, minél kevésbé zilálódjon össze. Az egy irányú simítást, hajtogatást, csavarást bírja, de a rázogatóástól, víz alatt blögybölgetéstől nagyon össze tud kuszálódni a szalaggyapjú is és a fonalak is, ezt inkább kerüljük. Gyapjút textil esetében épp fordítva: ne facsarjuk, viszont bátrabban öblögethetjük, nem kell úgy finomkodni vele, mint egy beteg kismadárral.

Ideális esetben nagyon kevés vagy semennyi színt nem látunk a festett gyapjú öblítővizében, hanem kissé opálos lé távozik, végül tiszta víz marad vissza.

Ha nagyon sok színes lé folyik vissza, de a gyapjú színe nem változik, akkor nincs ok az aggodalomra, csak a meg nem kötött pigmentek folynak vissza.

Ha öblítésnél azt látjuk, hogy sok színes festéklé folyik el, és a gyapjú színe fakó, nem is emlékeztet a festékes színére, az azt jelzi, hogy a gyapjút hiába érte festék, nem volt képes megkötni a pigmenteket. Ennek több oka lehet: vagy elégtelen volt a hőkezelés, vagy zsíros maradt a gyapjú, vagy nem volt elég sav az áztatóvízben. Nincs vész: egy újabb nekifutásra felülfesthetjük.

Ha össze tudjuk gyűjteni a festés után megmaradt festéklét, eltehetjük későbbi használatra. Használhatjuk egy halványabb szín elérésére, vagy hagyhatjuk lepárologni róla a vizet egy befőttes üvegben, az így visszanyert száraz festék – bár nem por állagú – később ugyanúgy felhasználható, mint a porfesték, meleg vízben újra könnyen feloldódik.

SZÍNEK A GYAPJÚN

Az alapszínekből a szivárvány minden színe kikeverhető. Az elsődleges színek: a piros, a sárga és a kék. A másodlagos színek ezek keverékei: a piros és sárga együtt adja a narancsot, a sárga és kék a zöldet, a piros és kék a lilát. A képen látható színekör az Ashford gyapjűfesték három alapszínével készült. Ez a színekör csak egy elvi vázlata a teljes spektrumnak. A teljes spektrum nem is sík, hanem gömb lenne és magában foglalná az összes létező árnyalatot, színerősséggel és kevert módosulásokkal együtt. A fő elveket ezen az egyszerű változaton is tetten érhetjük.

Egymás mellett egy-egy negyed körcikkelyt fednek le az analóg színek. Az analóg színeket rokonoknak is nevezhetnénk, egy-egy színcsalád eltérő árnyalatai, átmenetet képeznek az alapszínek között. A komplementerek egymással szemközt helyezkednek el a színekörön, és keveréskor icipici mennyiségben gazdagítják, egyenlő arányban kioltják egymást, azaz piszkos barnásszürke árnyalatot adnak.

Fekete festék hozzáadásával a színek - aránytól függően - erősebbek, gazdagabbak, sötétebbek lesznek, majd egész komorrá válnak. Fontos az arány, mert pl. egy hangyakörömnyi fekete a sárgát az óarany felé viszi el, de ha elsokalljuk, a koszos mustáron át a rettentő mocsárszínig viszi az út.

Gyapjűfesték színkeverésekor a kapott árnyalatot papírra cseppentve ellenőrizhetjük. Amíg nedves, papíron azt az árnyalatot látjuk, amilyen a gyapjún lesz majd. Miután megszáradt a festékes papír, a színei elhalványulnak, mint az én festett színeköröm (felső) esetében, ugyanakkor látható, hogy ugyanezek a színek gyapjún (alsó) élénkebbek száradás után is.

Ha szeretnénk színeket társítani, de nem mozgunk elég magabiztosan a színekörben, javaslok egy egyszerű, de hatásos trükköt. Bökjünk egy tetszőleges színt a színekörön. Válasszunk mellé két analóg árnyalatot és egy komplementer árnyalatot. Bármilyen színállásban követjük a fenti elvet, az eredmény harmonikus lesz, egy csepp izgalmas fűszerrel. Aki nem hiszi, járjon utána.

Színkör a fonalon: szivárvány

Itt egész pontosan kétszer visszük fel a színkört a fonalra. A legvilágosabbal kezdünk: a sárgával, felvisszük a motring két szemközi csúcsába. Mellé egyik irányba a kézzel kevert analóg árnyalatok kerülnek, másik irányba a pirossal keverték. A sárga részek között félúton kap helyet a legsötétebb árnyalat, így kerül egyensúlyba a színek aránya és helyzete. Bár nagyon színes fonal a végeredmény, mégis harmónia árad belőle.

Összetekeréskor vigyázni kell, hogy a motring két fele ne érintkezzen egymással. A sárgák biztonságban vannak a motring két végén. Feltekerés után a két végét emeljük fel először, így biztosan nem fog sötét árnyalat odafolyni kezelés közben.

Szintársítás színkör nélkül

Aki most készül kidobni a laptopját az ablakon, mondván: ez a kis szintan elég is volt, most fellélegezhet. Intuitívan is meg lehet közelíteni a színeket. Használjunk képeket szín-inspirációnak, a természet színeit, vagy bármilyen elénk táruló látvány színeit. Ha a harmóniát kezdjük keresni az árnyalatok között, néha egész meglepő helyen találkozunk vele: egy kopott festékréteg alól előbukkanó rozsdafolt is beindíthatja a fantáziánkat, vagy egy véletlenszerűen összeállt könyvkupac gerinceinek színvilága az asztalunkon.

Én néha az álmokból mentek át színeket gyapjúra, mielőtt elillannak, és lépten-nyomon gyűjtöm az ihletet a megfestésre váró színvilágokhoz, az egyik ilyen látvány például a tyúkjaink vörösen irizáló tollazata, a kakas piros taraja és a szinte rikító bordós-piros vadszőlőlevelek, mindez együtt az őszi naplementében. Járjunk nyitott szemmel, az inspiráció ott van mindenütt, még a tyúkólban is. 😊

Ashford gyapjűfesték lelőhely: Harmatcseppek webshop

További inspirációt találsz a blogon festés címke alatt.